

หัวข้อที่ ๒ ภูมิปัญญาไทยที่ปรากฏในรูปพิธีกรรม

อาจารย์ อานันท์ กาญจนพันธุ์

ภาควิชาสังคม-มานุษยวิทยา

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พิธีกรรมคือกิจกรรมหรือการกระทำที่ทำซ้ำแล้วซ้ำอีก จากคนชั่วอายุหนึ่งมาถึงคนอื่น ชั่วอายุหนึ่งและทำโดยคนจำนวนมากเหมือนกัน ๆ กัน เช่น การขึ้นบ้านใหม่, หรือพิธีแต่งงานก็เป็นพิธีกรรม ในขณะที่เดียวกันการกระทำที่เราซ้ำแล้วซ้ำอีกก็เช่นการยกมือไหว้ผู้ใหญ่ ในทางวิชาการก็ถือว่าเป็นพิธีกรรมเช่นกัน เมื่อนิยามพิธีกรรมเช่นนี้ เราก็จะพบได้ว่า ในทุกวัฒนธรรมย่อมมีพิธีกรรมอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ใช่เฉพาะในสังคมล้าหลังเท่านั้นที่มีพิธีกรรม สังคมอื่น ๆ ไม่ว่าจะมีความก้าวหน้าสักเพียงใดก็ยังมีพิธีกรรมอยู่ เพราะพิธีกรรมเป็นกิจกรรมที่ทำซ้ำแล้วซ้ำอีกเช่นนี้ จึงไม่ใช่กิจกรรมหรือการกระทำที่ทำกันไปลอย ๆ หรือลอกเลียนกันไปโดยไร้ความหมาย แต่พิธีกรรมเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ก็ต้องตั้งอยู่บนความเชื่อ, คุณธรรม, และอุดมคติที่คนในสังคมนั้น ๆ มีอยู่เราอาจเรียกความเชื่อ, คุณธรรมและอุดมคติของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ว่าเป็นภูมิปัญญาของสังคมนั้นก็ได้ ฉะนั้นการศึกษาเข้าใจพิธีกรรมจึงเป็นทางนำไปสู่ความเข้าใจถึงภูมิปัญญาของสังคมที่เราศึกษาได้

ภูมิปัญญาคืออะไร ? ภูมิปัญญาคือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง เกิดจากความเชื่อ เกิดจากค่านิยมและอุดมการณ์ ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในสังคม แต่ความรู้เช่นนี้ไม่ใช่เป็นแต่เรื่องที่สมาชิกทุกคนต้องรู้เฉย ๆ หากทว่าความรู้เช่นนี้เป็นตัวกำหนดให้สมาชิกในสังคมหนึ่งสามารถจัดความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งอื่น ๆ รอบตัวให้เกิดความสุขความเจริญได้ สิ่งอื่น ๆ รอบตัวที่มนุษย์ต้องจัดความสัมพันธ์นั้นก็นับตั้งแต่มนุษย์คนอื่น, ธรรมชาติ, สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ, อำนาจหรือผู้มีอำนาจ, ไปจนถึงสังคมและวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

ในสังคมไทย ไม่ค่อยมีนักปราชญ์เขียนบรรยายภูมิปัญญาหรือระบบความรู้ที่ช่วย
ให้คนไทยจัดความสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัวเป็นกิจจะลักษณะ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าคน
ไทยขาดภูมิปัญญาหรือระบบความรู้เช่นนี้ หากว่าคนไทยถ่ายทอดภูมิปัญญาของตัวเอง
โดยผ่านกิจกรรมทางสังคมหลายอย่าง และหนึ่งในกิจกรรมที่สำคัญซึ่งสะท้อนภูมิปัญญา
ไทยอย่างมากก็คือพิธีกรรมของไทย พิธีกรรมจึงไม่ใช่เรื่องมงายไร้สาระแต่แท้จริง
แล้วเป็นกิจกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญา ซึ่งเก่าแก่และอำนวยความสะดวกและ
ความมั่งคั่งแก่สังคมไทยมาเป็นเวลานาน

ได้กล่าวแล้วว่าพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับความเชื่อ คนไทยมีความเชื่อหลัก ๆ
อะไรบ้างก็จะได้เห็นได้จากพิธีกรรมของไทย

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรมาแต่โบราณ ความเชื่อหลักของคนไทยซึ่งมีมาแต่เดิมจึง
ผูกพันอยู่กับเรื่องของการผลิตทางด้านเกษตรกรรม มีความเชื่อหลักอยู่สามประการที่ควร
จะกล่าวถึงคือ

๑) ความนับถือความมั่งคั่ง (fertility) ว่าเป็นสาระสำคัญของชีวิต ความมั่งคั่ง
เป็นพลังบางอย่างซึ่งทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ สามารถให้กำเนิดแก่ชีวิตใหม่

วัสดุหลายอย่างที่เป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งจะไปปรากฏเป็นเครื่องมือ
เครื่องใช้ในพิธีกรรม เช่นการใช้ต้นกล้วย, มะพร้าวอ่อน, ต้นอ้อย, ไข่, ข้าว,
ซึ่งล้วนส่อไปในทางเดียวกัน กล่าวคือเป็นสัญลักษณ์ของพลังที่อาจก่อให้เกิดชีวิตใหม่ หรือ
ความมั่งคั่ง

๒) การนับถือผีบรรพบุรุษ ผีในที่นี้หมายถึงอำนาจของบรรพบุรุษที่ก่อให้เกิดความมั่ง
คั่ง, สุขและมั่นคงแก่ชีวิตของลูกหลานได้ ในภาคกลางการนับถือผีบรรพบุรุษ
คล้ายลงไปกว่าในภาคเหนือและอีสาน เราจะเห็นความนับถือผี บรรพบุรุษได้ในพิธีกรรม
หลายอย่างของภาคเหนือและอีสาน เช่นในภาคเหนือมีการเลี้ยงผีในวาระสำคัญหลาย
อย่าง เช่นการเลี้ยงผีประจำปี, การเลี้ยงผีเมื่อลูกหลานแต่งงานหรือเอาคู่แต่งงานเข้ามา
ในตระกูล

๓) ความเชื่อในเรื่องของขวัญ ขวัญหมายถึงสาระสำคัญของชีวิตของแต่ละคนซึ่งทำให้เขาดำรงเอกลักษณ์ของตัวเองไว้ได้ ขวัญจึงเป็นพลังของชีวิตอีกอันหนึ่ง แต่ขวัญของบุคคลอาจถูกกระทบด้วยความเจ็บไข้ได้ป่วย, ด้วยผีป่า, ด้วยการพลัดพราก, หรือด้วยการเปลี่ยนสถานภาพ ฉะนั้นจึงต้องทำพิธีสู่ขวัญหรือทำขวัญในกรณีต่าง ๆ ที่อาจกระทบถึงขวัญอยู่เสมอ การบวชนาคก็คือการเปลี่ยนสถานภาพจากคนธรรมดาเป็นพระภิกษุ ก็ต้องมีการทำขวัญนาคเสียก่อน การแต่งงานก็เป็นการเปลี่ยนสถานภาพอีกอย่างหนึ่ง และมีการทำพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวในภาคเหนือและภาคอีสาน

นอกจากความเชื่อดั้งเดิมของไทยสามประการที่กล่าวนี้แล้ว คนไทยยังรับเอาความเชื่อจากต่างวัฒนธรรมมาเป็นของตัวเอง เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดในประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือความเชื่อในพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนาก่อให้เกิดพิธีกรรมหลายอย่าง แต่จะไม่กล่าวถึงโดยละเอียดเนื่องจากรู้กันดีอยู่แล้ว ความเชื่อที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่ส่งให้แก่คนไทยก็คือความเชื่อในเรื่องของบุญ คนไทยเชื่อว่าสภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้เกิดขึ้นจากผลของบุญหรือกรรมที่ทำไว้ในอดีต ฉะนั้นความเชื่อเรื่องบุญกรรมจึงสามารถให้เหตุผลแก่ระบบสังคมทั้งหมดได้ การที่ผู้มีอำนาจได้มีอำนาจก็เพราะผลบุญที่เขาทำไว้เป็นต้นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่คนไทยนิยมทำกันมาก จึงสะท้อนความเชื่อในเรื่องนี้อย่างมาก เพราะจะเน้นในเรื่องการทำบุญด้วยประการต่างเป็นส่วนใหญ่

พราหมณ์ก็เป็นความเชื่อจากภายนอกอีกอย่างหนึ่งที่คนไทยรับเข้ามา โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูง ซึ่งได้มีโอกาสสัมผัสกับบวชและตำราในศาสนาพราหมณ์ได้มากกว่าคนทั่วไป จึงไม่ค่อยปรากฏในชนบทมากนัก

การที่ต้องรับความเชื่อจากภายนอกนี้ก็เพราะ สังคมไทยเองก็เปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ ในประวัติศาสตร์ ความเชื่อดั้งเดิมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอจะตอบรับสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นได้ เช่นจะอธิบายพระราชอาณาจักรขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นมาปกครองหมู่บ้านจำนวนมากไว้ด้วยกันได้อย่างไร ความเชื่อในพุทธศาสนาและศาสนา พราหมณ์ช่วยอธิบาย

สถานการณ์ใหม่นี้ได้ดีกว่าความเชื่อดั้งเดิม

- 4 -

- กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเมื่อเกิดระบบปกครองขนาดใหญ่ขึ้น ความรู้หรือภูมิปัญญาที่ไทยมีอยู่ไม่เพียงพอจะจัดความสัมพันธ์ในวงกว้างเช่นนี้ได้ ก็จำเป็นต้องรับความเชื่อจากภายนอกเข้ามาปรับปรุงแต่งภูมิปัญญาเดิม เพื่อจัดความสัมพันธ์กันในระดับกว้างใหญ่เช่นนี้ได้สะดวก

พิธีกรรมที่สะท้อนความเชื่อเหล่านี้ หรือภูมิปัญญาไทยที่อยู่เบื้องหลังพิธีกรรมเหล่านี้ ก่อให้เกิดผลอย่างไรในทางสังคม ? อาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ ให้คำอธิบายว่า "สิ่งที่ผมกล่าวมานี้อาจจะเรียกได้ว่า เป็นภูมิปัญญาหรือเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการที่จะนำไปประกอบหรือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เพื่อจัดความสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม ให้อยู่ในลักษณะที่จะไม่ทำให้เกิดปัญหาหรืออยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข เพราะว่าไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องนับถือบรรพบุรุษก็ดี ความเชื่อเรื่องขวัญก็ดี ความเชื่อเรื่องอุดมสมบูรณ์ก็ดี สิ่งเหล่านั้นนี้จะมาใช้ประกอบกับการที่เราจะได้เข้าใจว่าเราจะสัมพันธ์ กับคนอื่นได้อย่างไร เช่น ความเชื่อในเรื่องการถือผี.....(จนถึง)ความเชื่อเหล่านี้จะช่วยตอกย้ำความชอบธรรมให้กับผู้ปกครอง นอกจากการ ช่วยจัดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในสังคมแล้ว" (ยาวมาก.. จะมี แต่หน้าอาจารย์อานันท์ ตอนเริ่มต้นแล้ว fade ไปสู่ภาพอื่น หรือจะเป็นภาพ (อาจารย์อานันท์ตลอดก็ได้)

นอกจากความเชื่อที่ปรากฏในรูปพิธีกรรมไทยแล้ว ยังมีส่วนที่เป็นคุณธรรมในภูมิปัญญาซึ่งปรากฏในพิธีกรรมเช่นกัน คุณธรรมที่สำคัญซึ่งควรกล่าวถึงไว้ก็คือ

๑) ความเคารพต่อธรรมชาติ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม จึงเห็นความสำคัญของธรรมชาติและกรรมวิธีชีวิตที่ประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ ไม่พยายามพิชิต

ธรรมชาติ แต่ต้องการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ

พิธีกรรมที่สะท้อนคุณธรรมข้อนี้มีอยู่หลายพิธีกรรม แต่ที่เราคุ้นเคยกันดีก็คือพิธีกรรมลอยกระทง จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมนี้ก็คือการขอขมาต่อพระแม่คงคา เพราะในชีวิตของเรานั้นได้ใช้ประโยชน์และทำร้ายน้ำไปหลายอย่าง พิธีกรรมลอยกระทงเตือนให้มีส่วนร่วมใน

พิธีกรรมได้รำลึกถึงคุณของน้ำ มองเห็นชีวิตแบบแน่นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของ
ธรรมชาติ

- 5 -

๒) การให้ความสำคัญต่อชุมชน ในสังคมเกษตรกรรมของไทยชุมชนเป็นทั้งเครื่องมือใน
การประกอบกิจการงานให้บรรลุผล และเป็นเป้าหมายในการประกอบกิจการงานไปพร้อม
กัน ฉะนั้นจึงมีพิธีกรรมหลายอย่างที่เตือนให้สมาชิกของสังคมสำนึกถึงความสำคัญของ
ชุมชน

พิธีกรรมของไทยโดยส่วนใหญ่แล้วชุมชนจะมีส่วนร่วมในพิธีกรรมอยู่เสมอ ไม่ค่อยเป็น
พิธีกรรมที่ทำเฉพาะบุคคล ทำให้บุคคลเห็นถึงพลังอำนาจของชุมชนที่มารวมตัวกัน
ดังเช่นพิธีแห่นางแมว เมื่อคราวที่ฝนแล้ง เป็นพิธีกรรมที่ดึงเอาสมาชิกของชุมชนทั้งหมด
เข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรมนั้น เพราะปัญหาฝนแล้งกระทบต่อทุกชีวิตในชุมชนเหมือนกัน
หมด เมื่อเกิดการร่วมมือกันในพิธีกรรมนี้ได้ ก็อาจเผชิญกับชะตากรรมร่วมกันได้
นับตั้งแต่อาจร่วมมือกันในการสร้างหรือหาแหล่งน้ำไว้ใช้ในยามจำเป็น ฉะนั้นการแห่นาง
แมวจะทำให้ฝนตกจริงหรือไม่จึงไม่ใช่ประเด็นหลักของการประกอบพิธีกรรมนี้

ในภาคเหนือพิธีไหว้ผีฝ่าย ก็เป็นพิธีกรรมที่ให้ความสำคัญแก่ชุมชนเช่นกัน ฝ่ายกั้น
น้ำเป็นสิ่งที่ก่อสร้างที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ด้วยการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชนทั้งหมด
ผีฝ่ายจึงมีความหมายเป็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมที่ดึงเอาทุกคนในชุมชนมาร่วมมือกัน
ในการบัดผี กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือสัญลักษณ์ของการร่วมแรงร่วมใจกันซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ
ของระบบเหมืองฝายนั่นเอง นับได้ว่าพิธีไหว้ผีฝ่ายเป็นภูมิปัญญาหรือเป็นความรู้ที่ทำให้
เกษตรกรในภาคเหนือ สามารถช่วยเหลือตนเองในด้านชลประทานได้อย่างดี

๓) การให้คุณค่าแก่การผลิต พิธีกรรมที่มีพื้นฐานอยู่บนการยกย่องคุณธรรมข้อนี้และ
เป็นที่รู้จักกันดีก็คือพิธีแรกนาขวัญ หรือที่ชาวบ้านทำเองก่อนลงมือทำนาเรียกว่านาตาแฮก
อันเป็นพิธีกรรมที่ต้องทำเพื่อให้เกิดศิริมงคลประสพผลในการผลิตข้าว นอกจากนี้ยังมีพระ
ราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท
เข้าด้วยกัน

๔) การให้ความสำคัญแก่ญาติและครอบครัว อาจพบได้ในพิธีกรรมเกือบทุกอย่าง เพราะในการประกอบพิธีกรรมอะไรก็ตาม กลุ่มญาติจะเข้าร่วมในพิธีกรรมเสมอ ทั้งนี้ เพราะเครือญาติเป็นกลุ่มพื้นฐานทางสังคมและด้านการผลิต การมีสำนึกถึงความสำคัญ

- 6 -

ของกลุ่มญาติพี่น้อง จึงเป็นภูมิปัญญาที่ช่วยให้เกิดความปรกติสุขขึ้นในสังคมไทย พิธีกรรมที่สะท้อนความสำคัญของครอบครัวและญาติอย่างดีคือพิธีสงกรานต์หรือขึ้นปีใหม่ของไทย เป็นประเพณีที่จะต้องรดน้ำขอพรจากญาติผู้ใหญ่ ซึ่งในทางเหนือเรียกว่า"ฮตน้ำดำหัว" ในขณะที่เดียวกันเครือญาติก็สัมพันธ์กับการนับถือบรรพบุรุษด้วย ฉะนั้นจึงเป็นธรรมเนียมที่จะทำบุญอุทิศของญาติผู้ใหญ่ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว

๕) การให้ความสำคัญแก่ส่วนรวม เป็นคุณธรรมที่ทำให้คนรู้จักแบ่งปันและไม่ตัดดวงเอาทรัพยากรไปใช้คนเดียว หรือสะสมไว้จนเกินความจำเป็น

พิธีกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาเช่นนี้เห็นได้ในเรื่องของการสร้างกฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากรของชุมชน เช่น ในภาคเหนืออาจมีการตั้งหอผีขึ้นในป่าหรือในแถบที่มีน้ำซับขึ้นจากดิน มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าคนในชุมชนจะใช้ป่าหรือน้ำเช่นนั้นอย่างไรเป็นต้นว่าป่าที่มีหอยผีดูแลจะเป็นป่าของชุมชน ซึ่งทุกคนมีสิทธิ์เข้าไปใช้ประโยชน์ได้ในระดับหนึ่ง เช่นเอาสัตว์ไปเลี้ยง, เก็บเห็ดและวัชพืชมาบริโภค ฯลฯ แต่ไม่ตัดไม้ใหญ่ เว้นแต่ได้ประกอบพิธีกรรมขอจากผีเสียก่อน ซึ่งก็เท่ากับการขออนุญาตจากชุมชนนั่นเอง

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดแก่สังคมไทย ทั้งจากเหตุที่ติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น และความเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตของสังคมไทยเอง เป็นผลให้พิธีกรรมซึ่งมีรากฐานจากภูมิปัญญาไทยเหล่านี้ไร้ความหมายลงตามลำดับ เช่น การที่การผลิตของเราหันไปสู่การว่าจ้างแรงงาน แทนการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในกลุ่มเครือญาติ ก็ทำให้พิธีกรรมที่เน้นความสำคัญของญาติพี่น้องและครอบครัวไร้ความหมายไป กลายเป็นความสนุกเล่น ๆ ดังเช่นพิธีสงกรานต์เป็นต้น การลอยกระทงไม่ปลูกสำนึกของผู้ร่วมในพิธีกรรมให้เห็นความสำคัญของการสร้างสมดุลทางธรรมชาติอีกแล้ว แต่กลายเป็นโอกาสของความสนุกสนานเท่านั้น

ปัญหาที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่ว่าพิธีกรรมหมดความหมายเดิม เพราะภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ภูมิปัญญาหรือความรู้ซึ่งครั้งหนึ่งอำนวยให้เกิดความสงบสุขในสังคมไทย อาจไม่อำนวยอีกต่อไปเพราะความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยเอง ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าจำเป็นต้องพัฒนาปรับปรุงภูมิปัญญาซึ่งเป็นพื้นฐานของพิธีกรรม ให้เหมาะกับการที่จะทำให้คนไทยอยู่ร่วมกันเอง อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และอยู่ร่วมกับชาวโลกได้อย่างเป็นสุขและสร้างสรรค์

ดังเช่นการรณรงค์ในระยะปีสองปีที่ผ่านมาไม่ให้ใช้โพนในการลอยกระทง ก็นับเป็นการพัฒนาภูมิปัญญาในพิธีกรรมไทยอย่างดี เพราะผู้ร่วมพิธีกรรมลอยกระทงซึ่งมีจำนวนมาก ควรได้รับความรู้ความเข้าใจหรือมีภูมิปัญญาที่จะระวังรักษาธรรมชาติแวดล้อมของสังคมไทย ให้อุดมสมบูรณ์และเอื้อต่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพได้ต่อไป การรณรงค์เช่นนี้จึงเป็นการสืบต่อคุณธรรมเก่าของพิธีกรรม ในขณะที่เดียวกันก็ให้ห้วงใหม่ที่กว้างขึ้นตามความเหมาะสมของยุคสมัยใหม่ด้วย

ในขณะเดียวกัน การพัฒนาภูมิปัญญาไทยสมัยใหม่บางเรื่องอาจห่างไกลจากภูมิปัญญาเดิมไปมากกว่ากรณีลอยกระทง ดังเช่นความเชื่อเรื่องผีอาจไม่เพียงพอที่จะช่วยดำรงรักษาความสัมพันธ์อันดีของคนในสังคมไทย ซึ่งขยายตัวซับซ้อนจนชุมชนต่าง ๆ ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกันอย่างมากขึ้น ก็จำเป็นต้องพัฒนาภูมิปัญญาที่เน้นความเชื่อในเรื่องความยุติธรรมของกฎหมาย, ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย และความเสมอภาคของกฎหมายให้มากขึ้น เพราะในสังคมสมัยใหม่ การจัดความสัมพันธ์ที่จะอำนวยความปรกติสุขให้ได้ได้ ย่อมหนีไม่พ้นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนข้อตกลงที่ชัดเจน สามารถอ้างอิงได้ หรือระบบกฎหมายนั่นเอง

จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น หากเปลี่ยนไปโดยไม่มีการพัฒนาภูมิปัญญาซึ่งเป็นพื้นฐานของพิธีกรรมตามไปด้วย ความหมายของพิธีกรรมต่าง ๆ ก็จะไม่คง และไม่อำนวยความสงบสุขแก่สังคมอีกต่อไป